

SZEMLE

Nemzeti és nemzetiségi irodalmak

Híradás a kárpátaljai magyar fiatalok nyelvhasználatáról

Márku, Anita: *Érvényes történetek. Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében.*
= Rákóczi-füzetek XLVIII, 2008. 172 p.

Márku Anita, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán működő Hodinka Intézet tehetséges fiatal kutatója. Még főiskolai hallgatóként felkeltette érdeklődését a kárpátaljai magyar közösség kétnyelvősége, a közösség által használt nyelvváltozatok vizsgálata, amely témából több tanulmányt publikált (vö. pl. 2002: 6–7; 2003. 100–104; 2004: 44–55).¹

Monográfiájában a szerző több olyan kutatás eredményeit mutatja be, amelyek a kárpátaljai magyarság kétnyelvőséggel foglalkoznak. Elemzi egy a nyelvválasztási és kódváltási stratégiák feltárására irányuló kérdőíves és élőnyelvi hanganyagokat értelmező felmérés eredményeinek szintézisét, amelyet a szerző 2006-ban végzett Kárpátalján az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nemzetiségű diákjai és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatói körében, illetve a kárpátaljai magyar közösségben.

A „Bevezetés, elméleti keret” című fejezetben (11–26) a kétnyelvűség számos meghatározásáról olvashatunk, továbbá a nyelvválasztás, a nyelvi és kommunikatív kompetencia fogalmáról kapunk részletes információt. Számos érdekes példát találunk a kölcsönzés típusairól mint az interferenciajelenség végeredményéről.

A harmadik fejezet a kutatás körülményeit tárgyalja (kérdőíves mintavétel, attitűdvizsgálat, résztvevő megfigyelés, előbeszéd, interjú) (27–30), amit a hipotézisek követnek a negyedik fejezetben (31–32). Ezután az

¹ Vö. Márku Anita: A kárpátaljai magyar fiatalok ukrán nyelvhez fűződő viszonyáról. *Közoktatás*, IX. évf., 2002/2. szám. 6–7; Márku Anita: A magyar nyelv Beregszász szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és a piacon, valamint az orvosi rendelőben. In: Csernicskó I. szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Ungvár: PoliPrint, 2003. 100–104; Márku Anita: Kölcsönzők használata a kárpátaljai magyar fiatalok körében. In: Beregszászi Anikó és Csernicskó István szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Ungvár: PoliPrint, 2004. 44–55. p.

olvasó értékes információt kap a kárpátaljai magyarok többnyelvűségéről, a nyelvválasztásukat befolyásoló nyelvi jogi helyzetképről (33–41). A szerző megállapítása, hogy Ukrajna nyelvtörvényei elvben széles nyelvhasználati jogköröket biztosítanak a kisebbségi nyelvek beszélői számára, ám a gyakorlat teljesen más képet mutat: a törekvések az egynyelvűségre orientálnak az ukrán nyelv javára. Az erőltetett nemzetépítési törekvések az oktatás területén is megmutatkoznak, a kisebbségek anyanyelvén való oktatás visszaszorulóban van. Ennek következtében a kisebbségek nyelve „elértéktelenedik”, használatuk a privát szférára szorul vissza. A szerző a „kisebbségi integráció útjaként az asszimilációt jelöli meg” (38–40).

Az ukrán nyelvtudás, a nyelvismeret foka az egyik legaktuálisabb kérdéskör a kárpátaljai magyar fiatalok körében. Ez ad különös jelentőséget a 6. fejezetnek, mely a kárpátaljai magyarok nyelvválasztási stratégiáit és a nyelvválasztást meghatározó tényezőket tárgyalja. A kutató összesen 106 fiatalot, az Ungvári Nemzeti Egyetem, illetve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatóit kérdezte meg. A fiatalok többsége úgy vélekedett, hogy az iskolai évek alatt nem lehet magas fokon elsajátítani az államnyelvet. A szerző arra a következtetésre jut, hogy Ukrajna kisebbségi oktatáspolitikája, az ukrán nyelv tanításának elhibázott módszerei nem segítik elő, sőt gátolják a kisebbségi magyar fiatalok érvényesülési lehetőségeit nemcsak a karrierépítésben, hanem a hétköznapi társas kommunikáció szintjén is (38–41, 48). A kutató megkérdezte a fiatalokat a nyelvekhez való viszonyukról, vizsgálta a nyelvek presztízsét a megkérdezettek körében (50–59). Az adatközlők majdnem fele úgy nyilatkozott, hogy előfordult már olyan eset, amikor rászóltak vagy figyelmeztették, hogy ne beszéljen magyarul. A tények közlésén túl a diákok elmesélték történeteiket is. Az adatokból megállapítható, hogy az ukrán nyelvnek magas a presztízse a hallgatók körében, ám az eredményekből kiderült, hogy a túlnyomó többségnél sajnos, jelen vannak az államnyelvhez fűződő negatív attitűdök. Egy korábbi kutatás során a kárpátaljai magyar középiskolások megkérdezték arról, hogy meg lehet-e tanulni az iskolában ukránul, amire a többség „közepesen” (35%) vagy „egy kicsit” (38%) választ adott. Célszerű lenne a jövőben megkérdezni a fiatalokat az államnyelv hatékony elsajátítás céljából, hogy hogyan tanulnák szívesebben az ukrán nyelvet. Elképzelhető, hogy értékes és alkalmazható javaslatokat kapnánk.

A nyelvi szinterek esetében a szerző hipotézisei beigazolódtak: a formális szintér esetén az ukrán/országi nyelv használati aránya lényegesen magasabb a magyarnál, az informális szintéren a magyar nyelv használata a domináns kiszorítva az ukránt (60–64).

A hetedik fejezet az interferenciajelenségeket tárgyalja a kárpátaljai magyar közösségben (79–90). Márku Anita fontos adatokat szolgáltat

azzal, hogy megvizsgálta a főiskolások és egyetemisták körében a kölcsön-elemek használatát, használati szféráját, arányát, gyakoriságát (80–84). A 60 kölcsönszó közül legtöbb orosz eredetű, néhány esetben az ukránból vagy az oroszból is átkerülhetett; a szerző helyesen konstatálja, hogy csak kevés szót tekintünk kizárólagosan ukrán átvételnek (*gyivcséná* 'lány', *lyá-lyá* 'baba', *zalik* 'beszámoló', *zalikova*, *zálíkova* 'lecke-könyv'). A felsorolt szavak mindegyike megőrizte az idegen hangzását, ezért a hallgatók feltehetően tudatosan, részben megszokásból, használják.

Véleményem szerint érdemes lenne az elkövetkezendőkben hasonló jellegű kutatást végezni nemcsak a felsőoktatásban részt vevők körében, hanem az általános és középiskolások körében is. Meggyőződésem, hogy a kölcsönemek tekintetében részben eltérő eredmények születnének. Saját tapasztalatomból hozok fel néhány példát: *závucs* 'igazgatóhelyettes' (ukr. *завуч*), *vcsytelyszka* 'tanári (szoba)' (vö. ukr. *вчительська*), *grupa* 1. 'csoport' (vö. ukr. *група*), 2. 'napközi' (vö. ukr. *група*, *група продовженого дня*), *linyijka* 'vonalzó' (vö. ukr. *лінійка*), *olivec* 'ceruza' (vö. ukr. *оливець*), *bibli* 'könyvtár' (vö. ukr. *бібліотека*), *zurnál* 'osztálynapló' (vö. ukr., or. *журнал*), *rizinka* 'radír' (vö. or. *ризинка*), *mácál* 'tapogat' (vö. ukr., *мацати*, or. *мацать*), hibridkölcsönzés a *sportkomplex* 'sportkomplexum' (vö. ukr., or. *спорткомплекс*), tükörfelfejtés a *kitanul* 'megtanul' (vö. ukr. *вивчити*) stb.

A nyolcadik és a kilencedik fejezet a kódváltás jelenségével, a kárpátaljai magyarok kódváltási stratégiáival foglalkozik (91–135). Az eredmények azt mutatják, hogy Kárpátalján a szakirodalomban eddig ismert összes kódváltás-típus megtalálható. A fiatalok körében végzett felmérés alapján a szerző megállapította, hogy a kódváltás a kárpátaljai magyarok esetében a kétnyelvűség természetes velejárója: az adatközlők magyar beszédükben gyakran használnak másodnyelvi kölcsönemeket, tudatosan vagy spontán alkalmaznak kódváltásokat.

Az adatközlőkkel való munka során a szerző bevallása szerint néha „kicsit spontán és rejtett hanganyagfelvételeket is készítettünk mindennapi élethelyzetekben”, amelyeket aztán az adatközlők utólagos beleegyezésével és személyi adataik titkosításával használt fel (29–30). Véleményem szerint az ilyen jellegű vizsgálat nem korrekt az adatközlővel szemben, a beszélgetés célját a kommunikáció létrehozása előtt illik közölni a beszélgetőtársal.

A tizedik fejezetben a szerző összegzi kutatása eredményeit, fontos következtetéseket von le, utal a kutatás folytatásának szükségességére, (136–137).

Megjegyzendő, hogy a munkát magas tudományos színvonal jellemzi, a szerző a már többször kutatott kárpátaljai magyar közösség nyelvi hely-

zetképének a lehető legmélyebb elemzését végzi el, értékes következtetéseket von le, ami elősegíti, hogy a közösségnek az „anyanyelvdomináns kétnyelvűség elérése legyen a célja”.

A monográfia olvasóközönsége elsősorban a felsőoktatásban részt vevő nyelvész-hallgatók, valamint az interkulturális kommunikációval, a két- és többnyelvűség kérdéseivel foglalkozó szakemberek, illetve azok lesznek, akik két- vagy többnyelvű környezetben élnek.

Szakmai és tudományos sikereket kívánok a Hodinka Intézet fiatal nyelvész-kutatójának, Márku Anitának az elkövetkezendőkben is. A két- és többnyelvűséghez kapcsolódó kutatások további eredményeinek a bemutatását egyaránt várja a szakma és az olvasóközönség.

Bárányné Komáromi Erzsébet